

דוקא פירות ולא מעות, הרי אינו כדין תשלומי גזל. אלא חיובו הוא להעמיד תרומה אחרת תחת זו שאכל. לפיכך הוא חייב לעשות תרומה אחרת, כמדת התרומה שאכל. ולא סגי ליה בתשלומי פירות בשווי התרומה שאכל.

או דלמא, אף על גב דהקפידה התורה בתשלומי פירות בדוקא, מיהו חיובו נקבע לפי שווי התרומה ולא לפי מדתה.

ומפרשינן: **כל היבא דמעיקרא** [בשעה שאכל] **שוויא** התרומה **ארבעה זוזי, ולבסוף** [בשעת התשלומין] **שוויא** מדת הפירות הזו **זווא, לא תיבעי לך. דודאי כדמעיקרא משלם, לפי הדמים שהיו שוים הפירות בשעה שאכלם. דהא לא גרע מגזלך. ובגזלך תנן, "כל הגזלנין משלמין בשעת הגזילה!" כדכתיב "והשיב את הגזילה אשר גזל". ודרשינן, "כעין שגזל". שאם אין הגזילה בעין, ועליו לשלם את דמיה, הרי הוא משלם כפי שהיתה שוה בשעת הגזילה, על אף שנתייקרה או הוזלה בינתיים.**

ואף האוכל תרומה בשוגג כן. שאף אם מצד חיוב תשלומי תרומה הוא מתכפר בנתינת

אחד האוכל תרומה, ואחד השותה תרומה, ואחד הפך בתרומה, הרי הוא חייב קרן וחומש! ששתיה בכלל אכילה. והסיכה היא כשתיה. כדכתיב "תבוא כמים בקרבי כשמן בעצמותי" (1).

ודוקא באחד משלשה דרכים אלו ישנו לדין תשלומי תרומה. אבל אם נשתמש בתרומה באופן אחר, הרי הוא כגזלן או כמזיק. ואינו משלם אלא קרן, כדין גזלן ומזיק דעלמא. אבל חיוב חומש ליכא.

אחד האוכל תרומה טמאה, ואחד האוכל תרומה טהורה, הרי הוא משלם קרן וחומש. לב-א

ואם חזר ואכל את החומש לאחר שעשאו תשלומי תרומה, הרי הוא משלם אף **חומש** דאותו **חומשא!** שהרי התשלומין נעשין תרומה. והאוכלם, הרי הוא כאוכל את התרומה עצמה.

איבעיא להו: האוכל תרומה בשוגג, כשהוא משלם, האם לפי מדה משלם, או לפי דמים משלם?

מי אמרינן, מאחר והקפידה התורה שישלם

ראשונים כתבו, דדין סיכה בשתיה אינו אלא דרבנן.

אלא שכבר כתב לבאר הגרי"ז [במכתבים שבסוף הספר] בדעת הרמב"ם, דלגבי איסורי גברא דתרומה, כאיסור זרות וטומאה, סיכה אינה כשתיה מן התורה. ולא נתחדש דין סיכה כשתיה, אלא לענין הדינים הנוגעים לחפצא דתרומה. שהתרומה מתחללת על ידי סיכת זרות, כשם שמתחללת על ידי שתיה.

ולדבריו שפיר יש לומר, דדין תשלומי תרומה

מיקרי. ופליגי בהך דינא רבי מאיר וחכמים במשנה דתרומות. ופסק כחכמים. ולכך פטר את הנזיר ששתה יין תרומה.

אבל מתניתין איכא לאוקמה כרבי מאיר דאית ליה, דאינו חייב להם את דמי סעודתם. וקסבר דאף אכילת איסור שמה אכילה. הלכך אף האוכל חמץ חייב בתשלומי תרומה. **תוספות רבי עקיבא איגר.**

1. והתוספות ישנים ביומא עו ב, ועוד

הגרורות, ודמיהם יותר מרובים. נמצא ששילם יותר מכפי חיובו.

אי אמרת בשלמא, לפי מדה משלם, אמטו להכי [לכן] "תבא עליו ברכה". דהא אכיל גריוא דגרורות דשווא זוזא, ואותם נתחייב לשלם. וקא יחיב גריוא דתמריב, דשוויא ארבעה! נמצא ששילם יותר מכפי שנתחייב.

אלא אי אמרת "לפי דמים משלם", אמאי תבא עליו ברכה? והרי כשמשלם בתמרים אינו משלם כמדת הגרורות שאכל, אלא במדה יותר קטנה. ואי גרורות בשווי זוזא אכל, תמרים בשווי זוזא קא משלם! נמצא דאינו משלם יותר מכפי חיובו.

אמר אביי: לעולם, לפי דמים משלם. ואמאי תבא עליו ברכה? — משום דאכל גרורות, שהם מידי דלא קפיץ עליה זביני, וקא משלם תמרים, שהם מידי דקפיץ עליה זביני! ואף דדמיהן שוים, מכל מקום תמרים הם תשלום

מדת הפירות שאכל, מיהו התרומה ממון הכהן היא. ומלבד חיוב כפרה, הרי הוא מתחייב מדין גדול לשלם את דמי הגזילה⁽²⁾.

כי תיבעי לך, היכא דמעיקרא בשעה שאכלה, שווא התרומה זוזא. ולבסוף, בשעת התשלומין שווא ארבעה. מאי דינו? האם לפי מדה משלם, משום דאמרינן ליה: גריוא [מדה מסוימת] אכלת, גריוא אתה משלם! ואף שהיא שוה עתה יותר מכפי שווי התרומה שאכל, הקפידה התורה על המדה.

או דלמא, לפי דמים משלם. וכיון דפירות בזוזא אכל, פירות בזוזא משלם! ואף שאין בהם כאותה מדה שאכל. ואף דחייב לשלם דוקא בפירות, אבל השומא היא לפי הדמים⁽³⁾.

אמר רב יוסף: תא שמע: אכל גרורות תרומה בשוגג, ושילם לו לכהן תמרים, תבא עליו ברכה! שהתמרים חשובים יותר מן

המדה. ובין כך אין חיוב הדמים אלא מדין גדול. והחזון איש הוכיח מדברי התוספות בגיטין נד א, דגם אם לפי מדה משלם, מכל מקום כל היכא שמשלם משום גדול יותר מהמדה, מתקדשים כל התשלומים בקדושת תרומה.

ויפרשו דברי הגמרא כאן, דאין הכונה שמשלם את הדמים מדין גדול. אלא סברה היא, שתשלומי הכפרה לא גריעי מתשלומי גדול. ובתרויהו מתכפר, גם בדמים וגם במדה. ולפי זה אודא הקושיה הנ"ל.

ויעוין בשפת אמת שכתב ליישב כן, אלא שכתב דמדברי רש"י בסוגיין אין נראה כן.

3. והמשנה למלך בפרק י מהלכות תרומות, הוכיח מדברי הר"ש בתרומות פרק ו משנה ד, דאף אם לפי דמים משלם, אינו משלם כשווי

לא בא על איסור הגברא, אלא על חילול התרומה. ולענין זה, סיכה כשתיה מן התורה.

2. וצריך עיון, הא אף באופן זה איכא נפקא מינה בספק הנ"ל. דאי לפי דמים משלם, את כל הארבע משלם מדין תשלומי תרומה. ואי לפי מדה משלם, אין משלם מדין תשלומי תרומה אלא חדא גריוא. והיתר משלם מדין תשלומי גזילה. ונפקא מינה טובא איכא בינייהו. דאי חיובו משום תשלומי תרומה, לא מהני מחילת הכהן. וכן צריך לשלמו דוקא בפירות. וכן נעשים הפירות לתרומה. וגם חומש אינו משלם רק על החלק שחייב מדין תשלומי תרומה. רבי עקיבא איגר בגילויין הש"ס.

וכתב הרש"ש ליישב, דאף להך גיסא ד"לפי דמים משלם", פשיטא לן דמתכפר אף בתשלומי

טמאה. ותרומה טמאה עומדת להסקה. הלכך אם אכל תרומת חמץ, הרי הוא משלם כפי דמי אותה הנאה⁽⁵⁾.

ותמהינן: **אי הכי אימא סיפא**. דקתני בסיפא דמתניתין: אם אכל בפסח תרומת חמץ במזיד, הרי הוא פטור מן התשלומין לגמרי. ואף מדמי הנאת היסק, שהיא כדמי עציב, הוא פטור!

בשלמא אי חמץ בפסח אסור בהנאה, אין לתרומה זו דמים כלל. וכיון דבמזיד ליכא חיוב תשלומי תרומה, ואין לחייבו אלא משום גזל, הרי הוא פטור לגמרי.

אלא **אי כרבי יוסי הגלילי** היא, אמאי במזיד פטור מן התשלומין ומדמי עציב? והרי הפירות שוים כדמי עציב להסקה. ומשום גזל הכהן, יש לחייבו בדמים אלו⁽⁶⁾.

מעולה יותר. ומן הדין הוה סגי ליה בתשלום גרוגרות שהוא גרוע יותר.

ותו מוכחינן: **תנן במתניתין: האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג, משלם קרן וחומש!**

אי אמרת בשלמא, לפי מדה משלם, שפיר מתחייב אף על אכילת תרומה האסורה בהנאה⁽⁴⁾. אלא אי אמרת לפי דמים משלם, מה יש לו לשלם? וכי חמץ בפסח בר דמים הוא? והרי אסור הוא בהנאה, ואין לאיסורי הנאה ערך ממוני כלל.

ודחינן: **אין**, בר דמים הוא. והא מתניתין מני רבי יוסי הגלילי היא. דאמר: **חמץ בפסח מותר בהנאה!** וראוי הוא להסיקו תחת תבשילו. וניתנה התרומה לכהן אף להנאה זו. כדכתיב "הנה נתתי לך את משמרת תרומותי". אחת תרומה טהורה ואחת תרומה

דמי התרומה שהם פחותים מדמי חולין. אלא משערים את התרומה כאילו היתה חולין, וכדמים אלו משלם. ויעוין בתוספות רבי עקיבא איגר שם, שהוכיח מסוגיין כדבריו. דאם לא כן, לימא הגמרא דאיכא בינייהו, דאם לפי מדה משלם, נותן מדת חולין כאותה מדה שאכל מהתרומה. אבל אם לפי דמים משלם, יכול לתת חולין מעט פחות ממה שאכל. שהרי החולין יקרים יותר. ויעוין ברש"ש.

4. והרמב"ם בפרק י מהלכות תרומות הלכה יח כתב, דאף האוכל תרומה במזיד צריך לשלם פירות חולין מתוקנים. ולפי זה תקשה סיפא. אמאי האוכל במזיד פטור? והרי לכאורה מהרמב"ם מוכח דאף במזיד ישלם לפי מדה. שהרי מזה שמשלם דוקא בפירות, מוכחינן דלפי מדה משלם. תוספות רבי

עקיבא איגר. ויעוין שם באורך פלפולו. והנראה ליישב, דאף להרמב"ם חלוק דין שוגג ממזיד. דחיוב שוגג, מטעם כפרה הוא. אבל חיוב מזיד, אף דבפירות משלם, חיובו משום גזלן [וכן הוא במשנה למלך שם. שבזה ביאר אמאי בשוגג לא מהני מחילה, ובמזיד מהני]. ואם כן, אף אי לפי מדה משלם, לא שייך לחייב את האוכל חמץ בפסח מדין גזלן. שהרי אין החמץ שייך לבעליו, דהא איסורי הנאה הוא. קהלות יעקב.

5. ולכאורה לפי זה, אף ברישא לא ישלם אלא דמי עציב. וצריך עיון בזה, דהא מדקתני סיפא, "פטור מתשלומין ומדמי עציב", משמע דברישא מחויב בתשלומי כל הקרן. שפת אמת.

6. והרמב"ם בפירוש המשניות כתב, דפטור משום דלוקה על אכילת חמץ. וקיימא לן דאין

והוא הדין לזר האוכל תרומה במזיד. שכיון שהוא מתחייב מיתה בידי שמים על עבירה זו, הרי הוא נפטר מתשלומי גזל, משום "קים ליה בדרכה מיניה".

וכן סבר תנא דמתניתין. לפיכך, האוכל תרומת חמץ בשוגג [ששגג גם באיסור חמץ, וגם באיסור אכילת תרומה לזר] חייב בתשלומי תרומה⁽⁷⁾. אבל אם הזיד בתרומה [אף אם שגג באיסור חמץ], הרי הוא פטור מתשלומין⁽⁸⁾.

ומסקינן: ספק זה, באם לפי מדה משלם או לפי דמים משלם, כפולוגתא דתנאי הוא נשנה.

דתניא: **האוכל תרומת חמץ בפסח** [בין בשוגג ובין במזיד], **פטור מן התשלומין**, ואף **מדמי עצים** — **דברי רבי עקיבא**.

ורבי יוחנן בן נורי מחייב לשלם.

ומשנינן: תנא דמתניתין **סבר לה כרבי נחוניא בן הקנה**. שאין מחייבים תשלומי ממון יחד עם חיוב כרת, או חיוב מיתה בידי שמים.

דתניא: רבי נחוניא בן הקנה היה עושה את יום הכפורים כשבת, לענין תשלומין!

דקיימא לן: כל העושה מעשה שיש בו חיוב מיתה וחיוב ממון, אין עונשים אותו אלא בעונש החמור בלבד, דהיינו מיתה. ד"קים ליה בדרכה מיניה!" והשוּרף את גדיש חבירו בשבת, כיון שהוא מתחייב מיתה, הרי הוא פטור מתשלומי הנזק.

והוסיף רבי נחוניא בן הקנה, שאף השורף את גדיש חבירו ביום הכפורים, פטור מתשלומין. ואף שאין חיוב מיתה במלאכת יום הכיפורים אלא כרת בלבד, אף הכרת פוטרו מתשלומים.

8. והוה מצי לאשמועינן דין זה, אף באוכל סתם תרומה במזיד. דפטור מתשלומי גזילה משום שנתחייב מיתה בידי שמים. אלא משום רישא, נקט מילתיה בחמץ בפסח. ורישא אתא לאשמועינן, דחמץ בפסח בר דמים הוא. וסיפא איירי בשוגג בחמץ והזיד בתרומה. ואשמועינן, דמיתה בידי שמים נמי פוטרת מתשלומין, כמו כרת [ופלוגתא דאמוראי היא בפרק אלו נערו]. דאי איירי בהזיד בחמץ, ואתא לאשמועינן דכרת פוטור, ליתני חידוש זה אף בחמץ חולין. דבשוגג חייב ובמזיד פטור. רש"י.

ומדבריו נראה, דלא סבר כחזקיה דחייבי מיתות שוגגין נמי פטורים מן התשלומים. דאי כחזקיה, אף בשוגג בחמץ, יש לומר דפטור משום כרת דחמץ, ולא משום מיתה דתרומה.

לוקה ומשלם.

וצריך עיון, דהרי בלאו הכי איכא מלקות על אכילת התרומה. משום "וכל זר לא יאכל קדש". תוספות יום טוב.

עוד הוסיף רבי עקיבא איגר שם להקשות בדברי הרמב"ם, למה הוצרך להוסיף בטעמא דמילתא, דהחמץ אסור בהנאה. וגם דהאי טעמא דהרמב"ם לא הוזכר בדברי הגמרא כלל.

7. ובשוגג לא פטרינן משום "קים ליה ברבה מיניה", אף לחזקיה דסבר דעשה הכתוב שוגג כמזיד. והיינו משום דתשלומי תרומה כפרה גינהו. ובכפרה לא שייך דין קים ליה ברבה מיניה. תוספות לעיל כט א.

[ולרש"י המובא בהערה 8, אין צורך לזה].

[ולא משקה ממש. דהרי איירי בפירות שעדיין לא נסחטו, כדמוכח לקמן. אלא הכונה, שהם לחים ואינם ראויים להסקה. רש"ש].

ורבי יוחנן בן נורי, דמחייב אף בזו, סבר ד"לפי מדה משלם".

הרי דפליגי להדיא באותו ספק שנסתפקנו בו לעיל.

ומסיימת הברייתא: **במה דברים אמורים** דמשכחת לה תרומת בחמץ בפסח, **במפריש תרומה ואחר כך החמיצה** [או במפריש קודם הפסח]. **אבל המפריש תרומה בפסח לאחר שנעשתה חמץ, לדברי הכל אינה קדושה,** ולא חל בה שם תרומה כלל.

ואפילו לרבי יוסי הגלילי דסבר "חמץ בפסח מותר בהנאה", לא חלה קדושת תרומה בדבר שאינו ראוי לאכילה. והטעם יבואר להלן.

תניא אידך: כתיב באוכל תרומה, "ונתן לכהן את הקדש". ודרשינן, דוקא האוכל דבר הראוי להיות קודש חייב. פרט לאוכל תרומת בפסח, שהוא פטור מן התשלומין! שאינו חייב אלא במקום שאם יתן לכהן פירות כעין התרומה שאכל, יעשו פירות התשלומים תרומה. אבל אם אכל תרומת חמץ בפסח, אינו יכול לשלם כעין אותה תרומה. שהרי אין חלה על חמץ בפסח קדושת תרומה, כמובא לעיל (9).

אמר לו רבי עקיבא לרבי יוחנן בן נורי: וכי מה הנאה יש לו בה לכהן בתרומת חמץ בפסח? והרי כיון שאין היא ראויה לכלום, אין לה דמים. וכיון דחייב לשלם לפי דמים, אין לו מה לשלם.

אמר לו רבי יוחנן בן נורי לרבי עקיבא: וכי מה הנאה יש לו לכהן בתרומה טמאה? ובכל זאת מצינו לזר האוכל תרומה טמאה בשאר כל ימות השנה, שהוא משלם פירות אחרים תמורתה! אלמא, נוהג דין תשלומי תרומה, אף באוכל תרומה שאין לה דמים. ומשלם פירות כמדת התרומה שאכל, ולא לפי שווי דמיה.

אמר לו רבי עקיבא: לא ראייה היא מתרומה טמאה. משום שאם אמרת באוכל תרומה טמאה בשאר ימות השנה שמשלם אף על פי שאין לו לכהן בה היתר אכילה, אין זה אלא משום שיש לו לכהן בה היתר חסקה. הלכך הוא משלם לפי דמי פירות הראויים להסקה, שהם כדמי עצים. אבל וכי תאמר כן אף בזה [בתרומת חמץ], שהוא אסור בהנאה, ואין לו לכהן בה לא היתר אכילה ולא היתר חסקה? והלא אין לו דמים כלל.

הא למה זה דומה? — לתרומת תותים וענבים שנטמאה, שאין בה שום הנאה. לפי שאין לו בה לא היתר אכילה, ולא היתר חסקה. שהרי משקה הם, ואי אפשר להסיק בהם. ומאחר שאין לה דמים, האוכלה פטור מכלום.

9. ואף דלקמן מבואר, דדוקא חמץ שלא היתה לו שעת הכושר אין חל בו שם תרומה, אין זה אלא לרבי יוסי הגלילי. אבל לתנאי דהכא דסברי

או דסבר דלא אמר חזקיה את דינו אלא בחייבי מיתות בית דין. אבל בכרת לא עשה את השוגג כמזיד. מהרש"א. וכן היא שיטת רש"י לעיל כט א, גבי האוכל חמץ הקדש בפסח.

זו יש לו לכהן בה היתר הסקה. לפי שחמץ בפסח מותר בהנאה, כרבי יוסי הגלילי. ואף שהוא מחויב בביעורו, יכול הוא להנות ממנו תוך כדי ביעורו. שהרי אם רצה הכהן, מבערו על ידי שמריצה לפניו כלבו. או שמסיקה תחת תבשילו.

אמר אביי: רבי אליעזר בן יעקב ורבי לב-ב עקיבא ורבי יוחנן בן נורי, כולהו סבירא להו: חמץ בפסח אסור בהנאה! שהרי פטרו רבי אליעזר בן יעקב ורבי עקיבא את האוכל תרומת חמץ בפסח מתשלומין ומדמי עצים, משום שאין לו דמים. אלמא, אסור הוא בהנאה ואינו ראוי לכלום⁽¹⁾.

ואף רבי יוחנן בן נורי שמחייב, מודה שהוא אסור בהנאה. אלא דבהא פליגי. דרבי עקיבא סבר: האוכל תרומה בשוגג לפי דמים משלם! וכל שאין לתרומה דמים, אין בה חיוב תשלומין.

ורבי יוחנן בן נורי סבר: לפי מדה הוא משלם! ואף בתרומה שאין לה דמים נוהג חיוב זה. לפי שאינו בא אלא לכפר על עוון אכילת התרומה.

והוינן בה: פשיטא דהכי סבירא להו כל הני תנאי. ומה אתא אביי לאשמועינן?

ומשנינן: מהו דתימא, רבי יוחנן בן נורי נמי כרבי עקיבא סבירא ליה במאי דאמר "לפי

ואף מדמי עצים הוא פטור. לפי שאף משום גזל אין לחייבו. שהרי אין לו לחמץ דמים — דברי רבי אליעזר בן יעקב.

ורבי אלעזר חסמא מחייב את האוכל תרומת חמץ בפסח בתשלומין.

אמר לו רבי אליעזר בן יעקב לרבי אלעזר חסמא: אף אם אינך מודה לדרשה האמורה, מכל מקום הוא פטור מטעם אחר. שהרי וכי מה הנאה יש לו לכהן בה [בתרומת החמץ]? וכיון דאינה ראויה לכלום, אין לה דמים, ואין לו מה לשלם.

אמר לו רבי אלעזר חסמא לרבי אליעזר בן יעקב: וכי מה הנאה יש לו לאוכל תרומה טמאה בשאר ימות השנה? ואפילו הכי הרי הוא משלם את תמורתה. והוא הדין לאוכל תרומת חמץ בפסח.

אמר לו רבי אליעזר בן יעקב: לא ראייה היא מהתם. משום דאם אמרת באוכל תרומה טמאה בשאר ימות השנה, שאף על פי שאין לו לכהן בה היתר אכילה הרי הוא משלם, אין זה אלא משום שיש לו בה לכל הפחות היתר הסקה. אבל האם תאמר כן אף בזו [בתרומת חמץ], שאין לו בה לא היתר אכילה ולא היתר הסקה? ומאחר ואין לה דמים כלל, אין לו מה לשלם.

אמר לו רבי אלעזר חסמא: אף בתרומת חמץ

הטעמים כתובים בתוספות לקמן לג א.

1. ואף דאמרינן לעיל גבי הקדש, דיש לו דמים בפסח, משום דהוא גורם לממון לאחר הפסח, שאני הקדש דמותר להשהותו עד אחר הפסח. שהרי אין מי שעובר עליו ב"בל יראה". אבל

דחמץ אסור בהנאה, בשום גוונא אין החמץ נעשה תרומה. וממעטינן ליה מ"תתן לו" דכתיב בתרומה. ואי אסורה בהנאה, לא שייך בה נתינה. מהרש"ל.

והמהרש"א כתב, דמ"ונתן לכהן את הקודש" דכתיב גבי תשלומי תרומה, ממעטינן לה. ושני